

Cēlmetāli medicīnā, farmācijā un Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja krājumā

Tatjana Borisova¹, Solvita Brutāne¹,
Inguna Cīrule¹, Diāna Klešnika²

¹Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzejs, Farmācijas muzejs, Latvija

²Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzejs, Latvija

Ievads. Pie cēlmetāliem pieder sudrabs, zelts un platīna apakšgrupas elementi. Zāles, kuras satur sudrabu, kara laikā ķirurģijā sāka izmantot kopš 1902. gada. Zeltu saturoši preparāti ārstu arsenālā parādījās pēc 20. gadsimta 30. gadiem reimatoīdā artrīta ārstēšanai.

Darba mērķis, materiāls un metodes. Darba mērķis ir sniegt vispārīgu priekšstatu par cēlmetālu savienojumu izmantošanu tautas medicīnā, fitoķīmijā, daļēji arī medicīnā, kā arī parādīt atsevišķus priekšmetus P. Stradiņa Medicīnas vēstures muzejā.

Rezultāti. Sudrabs ir elements, kuram piemīt pretmikrobu īpašības. Līdz 1938. gadam sudraba sāls šķīdums bija vienīgais antibakteriālais līdzeklis visā medicīnas praksē, t. sk. preparāts “Ляпис” – AgNO₃. Mūsdienās preparātiem uz koloidālā sudraba bāzes (kolargolam, protargolam) sudraba daļiņas atrodas albumīna apvalkā. Paaugstināts sudraba saturs ir galvas smadzenēs. Nelielās devās to satur gurķi, kāposti, dilles, graudi un jūras produkti. Olas dzeltenums satur salīdzinoši daudz sudraba. Tautas medicīnā ir ziedes, kas palīdz ārstēt trofiskas čūlas un apdegumus. Aprikožu minerālajā sastāvā ietilpst kālijs, magnijs un sudrabs.

Labvēlīga sudraba ietekme ir šādos gadījumos: rētas samazināšanās; “sudraba ūdens” lietošana iekšīgi nostiprina asinsvadu elastību un kaulu stiprumu, ārstē kuņģa polipozi, palīdz alerģijas, artrozes un artrīta saasinājuma gadījumā; cilvēkiem ar hipertoniju stāvokļa pasliktināšanās gadījumā no pirkstiem jānoņem zelta gredzeni un jānēsā sudraba.

“Baznīcas zvanu ūdens” bija vispāratzīts ārstnieciskais līdzeklis senajā Krievijā, un tas saturēja ne mazāk kā 1% sudraba. Tas tika lietots apdegumu, rētu un lūzumu ārstēšanai. Holeras epidēmijas laikā vara kausēšanas rūpnīcu strādniekiem šī kaite esot pagājusi secen.

Divdesmitā gadsimta beigās kosmetoloģijā tika lietoti zelta diegi un maskas. Tautas medicīnā izmanto zelta traukus; “zelta ūdeni”; zelts uzlabo atmiņu, intelektu un uzmanību.

“Zelta ūdens” receptes atšķiras pēc tā devas un lietošanas ilguma. Iespējams noteikt piesātināta šķīduma ar zemu summēto zelta jonu koncentrāciju veidošanos. Ir uzskats, ka “zelta ūdens” nostiprina un uzmundrina organismu.

Zeltu satur kukurūzas lapas, stublāji un vāļītes. Fitoterapeits A. Zalomļenkovs stāsta, ka zelts ir parastajā vērmelē, pļavu kosā un sarkanajā āboliņā. Augi, kas uzkrāj zeltu un sudrabu, tautas medicīnā tiek izmantoti kā palīglīdzekļi audzēju ārstēšanā un profilaksē. Ārsts P. Gļebovs atzīmē, ka kukurūzas graudi satur zelta sāļus. Kukurūzas diēta samazina sāpes locītavās un pazemina asinsspiedienu. Uz paaugstinātu zelta saturu sausserdī (*Lonicera*) negaidīti norādīts Mendeļejeva biogrāfijā. Par augiem, kas satur platīna metālus, nav informācijas. Tiek uzskatīts, ka platīna rotaslietas pasargā to īpašniekus no stresa. Latvijas speciālisti noliedz, ka Kurzemes dzīlēs varētu būt atrodamas vērtīgu metālu (vara, niķeļa, platīna) rūdas.

Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja un Farmācijas muzeja kolekcijās ir šādi eksponāti (vienības): tīģeļi ar vāciņiem, aptiekas (2); kausiņš (1); spirāle (1); spogulis, ausu (2); zondes (27); katetri (14); kanīle, trahejas (5); karotīte, kataraktas (1); kirete un cistotoms (1); belloka caurulītes (5); termometrs (1).

Secinājumi. Zeltu un sudrabu izmanto tautas medicīnā. Mūsdienās aptieku preparāti satur sudrabu dispersijas veidā un ir domāti tikai ārīgai lietošanai. Atsevišķi augi spēj uzkrāt zeltu un sudrabu. Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzejā ir 56 sudraba un 4 platīna instrumenti. Farmācijas muzejā ir viens priekšmets – asinsapturētājs “Cito”, “Parma”, Rīgā.